

RAKKE JA OSKAR LUTS

1902. aasta kevadel ostis Paalamuse kingsepp Hindrik Luts Rakkes Miku talu. Kui Kivisilla apteegi õpilane Oskar Luts seitse päeva suvepuhkust sai, sõitis ta ema kirja peale uut vanematekodu vaatama. Esimene mulje polnud sugugi rõõmustav.

«...minu taat pidi küll olema ... kui mitte täiesti, siis vähemalt poolpime, kui ostis selle räisi. Oi, oi, seda viletsust! — Madalal eluhoonel, mis rehetoaiga ja rehealusega on ühise sammaldunud katuse all, pole korstnatki. Niisama näivad ait, laut ja tall, samuti ühes ja samas kaadervärgis, olevat viimisel hinge-tõmbel. Kaev metsistunud kreegimetsa ja rohtunud konnatiigi vahel on elumajast vakamaad kaks eemal! Põllud — täis kive, suuri ja väikesti. Rääss mis räässi!» (O. Luts «Mälestused III», Tallinn, 1965, lk. 59—60).

Varsti pärast Lutsude Rakkese kolimist saatis Oskar Tartust paarkümmend õunapuude ja marjapõõsaistikut, mida isa Miku uude viljapuuaeda istutas ja millest mõni tänapäevani vilja kannab. Ümber aia istutasid Lutsud hulga pärni, mis nüüd on jõudnud kõrgeks sirguda. Tiigi kaldale ehitati saun ja saunade ette istutas Oskar noore kase. Nii saun kui ka kask on juba aastaid tagasi kõige kaduva teed läinud. Ka Miku vanast rehetarest pole juba aastakümneid jälgepi. Aga mälestused Oskar Lutsu Rakke-päevist säilivad.

1905. aasta sügisel vallandati O. Luts teenistujate-apteekrite streigi ajal. Ta kolis maale vanemate juurde, sisustas rehetoa kõrval oleva poolpimedas suberiku endale kirjutamiseks ja hakkas kirjutama. Valmis esimene näidend «Joosep Ärkla», mis ei leidnud aga vastuvõttu.

1907. aasta sügisel oli O. Luts teist korda sunnitud lahkuma Kivisilla apteegist. Jälle tuli ta Mikule, mille kohta meenutab: «Ühel hilisel õhtul, pikutades oma algupäraselt sisustatud «kabinetis» ja mõlgutades mõtteid maailma elust, kipub mulle vägisi pähe üks veider mõte, mille üle ma esialgu vist küll ainult muigan. — Kui õige võtaksin kätte ja, seni kui tuleb vastus Tartust, kirjutaksin kas või iseendale mõne lookese oma koolimälestusist? Otseku elusastena tekivad mu silma ette kõik: need Tootsid ja Teeled, Arnod ja Imelikud, kogu see kihelkonnakooli kirev kompajong. Nad ise kipuvad paberile.» (O. Luts «Mälestused III», Tallinn, 1965, lk. 131.)

Sama aasta lõpuks oli «Kevade» esimesest osast pool valmis. Järomistel aastatel jätkas autor tööd käsikirjaga Tallinnas, Poolas ja Peterburis, küll alles pärast sõjaväest vabane-mist andis «Kevade I» oma kulu ja kirjadega välja.

«Kevadest» kujunes eesti kirjanduse kõige loetavam teos. Aastatel 1912—1969 ilmus raamat üheteistkümnes trükkis. Ka on see tõlgitud vene, läti, ukrainna, leedu, ungari, slovaki ja poola keelde.

Ka Lutsu teise väga populaarse teose, näidendi «Kapsapea»

sünnilugu on seotud Rakkega. 1903. aasta sügisel korraldas Koeru Põllumeeste Selts Rakkese näituse, millele üks Visusti küla taluperemees oli toonud oma popsi maalt varastatud suure kapsapea. Oskar Lutsu ema juhtus vahejuhtumit näitusel pealt nägema, jutustas sellest Oskarile, kes siis aqstate pärast andis inspiratsiooni mõjul rahvaliku lühinäidendi kirjutaski. Et «Kapsapea» idee tõesti Rakke päritoluga on, tõendab Oskari enda märges ühe «Kapsapea» eksemplari tiitellehel «Kapsapea» on kirjutatud 1912. aastal oktoobrikuul Tartus Pargi uul. nr. 9. Aluseks on tõesti sündinud lugu Simuna kihelkonnas, mida ema minule kõneles.»

10. juunil avati pilditükilt Miku talu endise rehetare asukohal mälestuskivi, millesse on raiutud tekst: «Siin alustas Oskar Luts 1907. a. «Kevade» kirjutamist.» Rahvakirjaniku sidemeist Rakkega kõneles kirjandusteadlane Eerik Teder. Aukülarilisena viibis kohal ka kirjaniku lesk Valentina Luts. Tänuõnu tuleb ütelda Pälsoni soovhoosile eesotsas direktor Lehtlaga, kes nii mõistvalt suhtub ümbruskonna kultuurimälestiste tähistamisse ja kes oli ka selle kauni mälestuskivi püstitamise initsiaator.

H. JOONIKS

Pildil: Valentina Luts.